

Faglighed i algoritmernes tid: Farvel til flid og fordybelse?

Af Philip Larsen

Første gang, jeg stødte på navnet Jens Erik Kristensen, var i 2012. Et halvt år forinden var jeg startet på statskundskabsstudiet i København, og jeg sad og bøvlede med den franske tænker Michel Foucault (1926-84). Han skrev som så mange andre kontinentale filosoffer fandens esoterisk og var svær at finde hoved og hale i.

Mine initiale forsøg på at få greb om franskmanden havde været frugtesløse. Jeg havde givet op, lagt pensumteksterne til side og forbandet dem langt pokker i vold. Jeg havde også prøvet at læse mig ind på ham gennem andres skrivelser, men hans tænkning forblev mig lidt af en semantisk tåge. Lige indtil jeg stødte på en artikel med titlen Mennesket mellem viden, magt og subjektivitet. Den var forfattet af en vis idéhistoriker og trykt i et tidsskrift af en svunden tid – en slags skrivemaskinetryksag uden lige marginer, poppede rubrikker eller anden visuel leflen for læseren. Men hvad artiklen militant lod hånt om i det ydre, var til gengæld vundet indadtil. Her var der endelig en tekst, der kunne lirke en låge til Foucaults forfatterskab op for en uindviet førsteårsstuderende, og der gik ikke længe, før jeg havde succes med at tygge mig igennem et af hans værker, som jeg siden skrev semesteropgave om. Ham Jens Erik Kristensen måtte jeg holde øje med fremover.

Det gjorde jeg så fra sidelinjen frem til en dag ni år senere, hvor jeg indfandt mig på en ny arbejdsplads. Jeg havde fået en treårig underviserstilling ved Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet, og det blev starten på stribevis af inspirerende samtaler, faglige drøftelser og fælles undervisningsforløb med Jens Erik. Selvom der nu sættes punktum for de fælles undervisningsforløb, er jeg sikker på, at det ikke gælder for den faglige udveksling og de løbende diskussioner, som jeg har sat stor pris på hen over de seneste år.

Alligevel er det ikke til at komme udenom, at Jens Eriks overgang til emeritus også bliver et farvel, der kan mærkes. For det er ikke kun indsparkene i det daglige, jeg vil savne. Jeg vil også skulle kigge (endnu) længere efter den type universitetsansat, som Jens Erik inkarnerer: Fagnørden, der er drevet af nysgerrighed snarere end instrumentel nytte, og som tør se stort på samtidens strategiske manier. Det har nemlig ikke just været jagten på klækkelige fondsmidler eller uhæmmet produktion af artikler til udenlandske journals (som ingen læser), der

har drevet den Jens Erik, jeg har kendt. I stedet har jeg haft en kollega af den gamle skole, som jeg håber, snart kommer på mode igen: Ham, der sender to siders svar kl. 01 natten til mandag, fordi han mente, at det spørgsmål, man havde stillet, var relevant og fortjente tid, men som samtidig er eminent til at 'glemme' at besvare praktiske mails. Ham, der konsekvent kommer et kvarter for sent til møder, men som til gengæld bliver hængende en time mere, hvis der er noget at tale om. Ham, der insisterer på at læse faglitteratur på andre sprog end dansk og engelsk, og som serverer udfordrende klassikere for de studerende allerede fra første semester.

Når nu DPU siger farvel til Jens Erik som underviser, forekommer det mig oplagt at spørge, hvad det omvendt er, Jens Erik siger farvel til. Mit svar herpå skal ikke forholde sig til de unikke kollegiale relationer og personspecifikke opgaver, som Jens Erik har haft og varetaget. I stedet skal jeg bruge lejligheden til at stille ind på et aktuelt forhold, som DPU bør – og næppe kan undgå at skulle – tage stilling til. Det drejer sig om den fremadstormende kunstige intelligens, der i disse dage ryster skole- og universitetsverdenen. Spørgsmålet er, i hvilken udstrækning dette teknologiske nybrud udfordrer og overflødiggør uddannelsesverdenens traditionelle fokus på og prioritering af klassisk faglighed?

Med et sådant både tidstypisk og klassisk emnevalg søger jeg at ramme et anliggende, som lader sig forbinde med mit og Jens Eriks samarbejde på faget Videnspolitik og tendenser i uddannelse, der udbydes på bacheloruddannelsen i Uddannelsesvidenskab, DPU. Faget stiller skarpt på, hvordan forandringer i samtidens uddannelsesverdenen kan forstås, og den kunstige intelligens' fremkomst forekommer mig i den henseende uomgængelig at skulle forholde sig til.

Hvad der følger, er derfor et essay i den sokratiske tradition med afsæt i spørgsmålet ovenfor. I mine diskussioner skal jeg hovedsageligt koncentrere mig om universitetet, da det er her, Jens Erik og jeg har vores gang, men jeg er vis på, at læseren selv vil være i stand til at trække relevante analytiske paralleller til andre dele af uddannelsesverdenen. Nok dyrkes klassisk faglighed på universiteterne, men den lader sig ikke begrænse hertil.

Et kunstfærdigt nybrud

Mens jeg nedfælder disse linjer, tigger sommerens første eksamensafleveringer ind. Det er nu, de studerende skal vise, hvad de har lært og tænkt i løbet af de sidste fire måneder, og det er nu, vi ansatte skal honorere de dygtige og sende andre til reeksamen. Selvom det hele egentlig er, som det plejer, er der også noget nyt på spil: Den kunstige intelligens er blevet så alment tilgængelig og raffineret, at det er svært at vide, om det, jeg får ind, er skrevet af en taktsom studerende, en veldrejet algoritme eller et krydsprodukt herimellem.

Teknologien er ikke perfekt, men der skal ikke megen forestillingsevne til at se, hvor vi er på vej hen. En simpel ekstrapolation af den nuværende situation vil lyde, at det bliver stadigt sværere – hvis ikke noget nær umuligt – at afgøre, om tekst, lyd og billeder er skabt af levende mennesker eller genereret ved hjælp af regnekraftige maskiner. Er man i tvivl om, hvorvidt der er noget om krystalkuglesnakken, skal jeg blot minde om, at fupentreprenører allerede har kronede dage – hvad enten det drejer sig om morbide ulykke-scams (Verma 2023), fotokonkurrencer (Grierson 2023) eller, ja, eksamensafleveringer (Skoulding & Stavrou 2023).

I den forstand befinder vi os i en slags uddannelsesverdenens Wuhan-øjeblik, hvor vi klart kan konstatere, at noget faretruende nyt er dukket op derude, men hvis praktiske konsekvenser er aldeles uklare (Larsen 2023, sml. Kristensen 2008, s. 8-11). Er det enden på universitetet, som vi kender det? Eller er den nye teknik alene en krusning på overfladen, som snart fremstår latterligt ligeegyldig, fordi vi har tæmmet og integreret den i de eksisterende klassiske rammer? Mal sehen.

For en umiddelbar betragtning rokker den kunstige intelligens dog ved flere af de måder, det nuværende system er skruet sammen på. Når studerende kan hurtigklike sig til en 15 sider lang aflevering, hvis autencitet ikke kan efterprøves, er det oplagt, en nobrainet, at vi må gentænke eksamensformerne. Det er spild af alles tid og ressourcer, hvis undervisere skal sidde og rette opgaver, som ingen studerende rigtigt står bag. I den forstand tvinger det teknologiske nybrud universiteterne til at gentænke deres formater.

Forudsætningen for, at vi kan gentænke formaterne på ordentlig vis, er, at vi har en klar forestilling om, hvad vi forstår ved den faglighed, som vi skal kultivere på universitetet, og hvorfor den er vigtig. Som Jens Erik og en kollega for nyligt skrev, så ”vil enhver utddannelse også indeholde normative spørgsmål om læring, oppdragelse og dannelse, pluss spørgsmål om både formål og hensigt med både undervisningen og selve uddannelsen” (Sæverot & Kristensen 2022, s. 9). Og det er netop sådanne principielle spørgsmål om, hvordan vi forstår, og hvad vi vil med vores uddannelser, som den ny teknologi inviterer os til at tage op.

Sat på spidsen synes det jo oplagt at spørge, om vi overhovedet bør bruge tid på at lære de studerende noget, som den kunstige intelligens kan klare for dem? Hvorfor besvære de studerende med at stove sig gennem tunge værker, opøve empirisk viden inden for deres fagfelter eller bryde med svær statistik og formelle modeller? Jeg tænker, man kunne da forestille sig en snarlig fremtid, hvor mennesker ikke behøver at bøvl med bøger og viden, der er svær at tilegne sig, men i stedet bruger deres krudt på chatbotterne. Vi har allerede deponeret en hel del røvsygt arbejde hos maskinerne, so what’s the big deal, når det kommer til den møjsommelige faglighed, vi ynder at hylde på universiteterne?

Sådanne brovne – og for nogle måske fladt kejtede – indvendinger mener jeg, at enhver, der beskæftiger sig med (ud)dannelse og pædagogik, bør tage seriøst. Synspunkterne findes derude og bliver gjort gældende i mange sammenhænge, og tager vi ikke udfordringen op, overlader vi det let til techindustrien, mediekommentariatet og andre glade hverdageksperter at pensionere den faglighed, som universitetet traditionelt har slået sig op på at dyrke. Definitionskampene om faglighed forsvinder ikke ved at se den anden vej.

Af disse grunde skal jeg i det følgende dvæle ved ovenstående indvendinger og levere mine bud på, hvorfor klassisk faglighed (stadig) bør være en ledestjerne på universiteterne – om ikke andet, så for at blive klogere af andres senere kritik.

Klassisk faglighed

Først et par bemærkninger om fænomenet klassisk faglighed. Skåret ind til benet forstår jeg herved kultivering af en selvstændig viden og kunnen gennem flid og fordybelse. Klassisk faglighed handler om at opøve evner til at udforske og analysere, kritisere og vurdere – og i sidste ende handle i en verden, man deler med andre.

I den forstand vedrører faglighed såvel specialiserede færdigheder som nysgerrighed, udsyn og dømmekraft. Man kan eksempelvis ikke være sociolog uden at kunne noget særligt; man er nødt til at kende og kunne bearbejde anliggender inden for ens felt såsom essentiel teori, metode og statistik. Men samtidig må man være i stand til at reflektere selvstændigt og kritisk over disse teorier og værktøjer samt deres konkrete anvendelse. Det er ikke nok at kende til og kunne anvende teori om fx gruppeidentitet og formelle adfærdsmodeller. Man skal også vide, hvilke muligheder og faldgruber sådanne teorier og modeller rummer, og følgelig hvornår og hvorfor det (ikke) måtte være passende at betjene sig af dem.

Den klassiske faglighed, som er blevet dyrket på moderne universiteter, er kort sagt ladet med en tung og klar normativitet, der fordrer tilegnelse af færdigheder hos og myndiggørelse af den vordende fagperson.

Som modstykke til fagpersonen finder vi diletantan, den klodsede amatør, som uden tilstrækkelige forkundskaber og refleksion udøver en aktivitet. Alle har en indre bodegasociolog gemt et sted, og det kræver ikke meget mere end et tastatur eller et stambord at kunne udbrede sig om samfundets 'sande' sammenhænge. Det følger heraf, at faglighed må gå hånd i hånd med flid og fordybelse, for man hæver sig ikke over diletantan ved at holde sig til overfladen, og man kommer næppe frem til nogen selvstændig dom uden at have sat sig grundigt ind i ens område. At studere indebærer hårdt arbejde over længere tid, og vejen derhen går gennem bøger, datasæt, feltarbejde og formulering af egne tanker i skrift og tale (etc.).

Myndighed og utopi

Med disse præciseringer in mente kan vi vende tilbage til spørgsmålet om, hvorfor studerende overhovedet bør bruge tid på at lære svære faglige sager, som den kunstige intelligens tilsyneladende kan klare for dem på et splitsekund.

Spørgsmålet, som jeg hyppigt støder på i forskellige variationer, beror på to mere eller mindre underforståede præmisser: (1) At det er spildt arbejde for den enkelte at gøre noget, som andre let vil kunne ordne for vedkommende, og (2) at chatbotterne faktisk – og ganske uproblematisk – kan klare de svære faglige sager for de studerende. Lad os starte med den første.

Hvis alt, man kunne foretage sig, blev uvæsentligt og overflødigt af den grund, at andre nemt ville kunne gøre det for én, ville enhver opdragelse have trange kår: Hvorfor lære at tage tøj på, når andre kan gøre det for en? Hvorfor gå, når man kan blive skubbet rundt i en vogn af andre? Hvorfor lære at regne, når andre kan gøre det for en? Det er barnets privilegium, at andre giver det tøj på, skubber det rundt i en klapvogn og styrer familiens økonomi. Til gengæld anser vi det for umyndigt. Når forældrene gradvist instruerer barnet i selv at tage tøj på, gå og lave regnestykker, er det for, at det selv kan tage over en dag; at det bliver myndigt og kan nyde den særlige værdighed, der knytter sig hertil.

På samme måde er der som sagt myndiggørelse knyttet til at uddanne sig. Den enkelte skal lære at fatte mod til at betjene sig af sin egen forstand, sådan som dannelsescredoet har lydt siden Immanuel Kants berømte essay *Besvarelse af spørgsmålet: Hvad er oplysning?* fra 1784 (1987). Det har nemlig aldrig skortet på autoriteter, der vil fortælle os, hvordan vi skal tænke. Samtidig har det, som Kant bemærkede, alle dage været fristende bekvemt at lade andre gøre det for én og således krybe ind i en selvforskyldt umyndighed. Det gælder ikke kun for den, der overlader sin tænkning til præsten eller partiet, men også for den, der deponerer sin tanke(u)virksomhed hos en algoritme. På universitetet er den sociologstuderende, der afleverer en robotproduceret opgave, stoppet med selv at udforske, bearbejde og vurdere anliggender inden for sit felt, stoppet med at tænke selv.

Men – kunne man indvende – er det af den grund nødvendigt at insistere på det møjsommelige arbejde, som den klassiske faglighed kræver? Måske kunne man frigive en masse ressourcer, som kunne bruges bedre, hvis man lod de studerende bruge den nye teknologi som en initial løftestang, frem for at stå fast på gammeldags flid og fordybelse. Frem for at sidde og tilegne sig noget svært, som de ved hjælp af få klik og instrukser kan få algoritmerne til at spytte ud, kunne de studerende koncentrere sig om at bygge videre på chatbotternes produkter. Løftestangstesen kunne vi kalde denne indvending.

Tesen beror på den anden præmis, som jeg udlagde ovenfor: at den kunstige intelligens uproblematisk kan klare de svære faglige sager for de studerende. Men selv hvis vi antager, at præmissen er sand, er løftestangstesen stadig uholdbar. Det skyldes, at en chatrobot kun kan optræde som faglig løftestang, for så vidt at man ved, hvad man vil spørge den om. Hvis man ikke har sat sig ind i sociologiens grundspørgsmål, har man ingen mulighed for at tage stilling til, om det, en algoritme frembringer, er sociologisk relevant. Og sæt nu, at man havde fundet et relevant sociologisk spørgsmål at stille maskinen, hvordan skulle man så kunne tage stilling til, om det svar, der fremkommer, er tilstrækkeligt, uden at have en solid faglighed at støtte sig til? Skærer vi med andre ord ned på den faglige fordybelse for at frigive ressourcer til at arbejde med maskinernes materialer, ophøjer vi på samme tid maskinernes output til en position, der unddrager sig kildekritik og selvstændig faglig granskning. En sådan særstatus tilstår vi ingen leksika, bøger eller artikler – uanset hvor megen anerkendelse der måtte tilflyde dem; det ville være antividenskabeligt.

Tilbage står nu selve påstanden om, at en algoritme uproblematisk skulle kunne belyse en svar faglig sag. En sådan videnspolitisk forestilling ræsonnerer med den ældgamle teknokratiske utopi om, at hvis blot vi havde de rette måleinstrumenter og tilpas stor regnekapacitet, så ville de spørgsmål, et samfund kredser om, kunne løses med teknisk-videnskabelig akkuratessse – herligt befriet for menneskers lodne holdninger og indbildske forestillinger (Esmark 2020). Med deres millioner af tilgængelige variable og gigantiske regnekraft er de nye superalgoritmer vand på den gamle utopis mølle.

Det er i sig selv et separat projekt værdigt at granske forestillingen om social ingeniørkunst, som stadig lever i bedste velgående inden for politik og samfundsvidenskab (for et markant og indflydelsesrigt værk, se Brennan 2016; sml. Larsen 2020). Her skal jeg blot kort opholde mig ved, at der – praktisk såvel som epistemisk – ikke er meget, der taler for forestillingens holdbarhed.

Praktisk anskuet er det ikke, fordi nogen ikke har forsøgt sig før, det er bare gået mere eller mindre grueligt galt hver gang; Platons projekt på Syrakus gik i vasken, kommunismen endte i masse mord, og efterkrigstidens socialdemokratiske planlægningsoptimisme blev mere og mere blegnæbet, som tiden skred frem.

Epistemisk set er problemet, at den samfundsmæssige virkelighed ikke er mekanisk entydig, og at de udfordringer, vi møder, følgelig hverken lader sig beskrive eller løse på selvindlysende vis – selv ikke fra en såkaldt realistisk position (Friedman 2019). Virkeligheden er flertydig, ikke-lineær og fuld af uforudsigelige hændelser, som fra dag til anden kan vende op og ned på verden, som vi kender den (Taleb 2010 [2007]). Det gør enhver bestræbelse på at belyse komplekse faglige problemer kronisk underfrankeret, uanset hvor mange millioner variable man måtte have til rådighed. Dertil kommer, at ethvert forsøg på at begribe

virkeligheden beror på aktive videnspolitiske valg og fravalg, som i sidste ende bundes i vores værdier: Hvilke fejl vil vi undgå at lave? Hvilke indholdsmættede begreber danner udgangspunkt for vores målinger? Hvilken evidens sætter vi særligt lid til? (Pamuk 2021, sml. Kristensen 2017). Den sociologistuderende, der vil undersøge, hvorfor et samfund straffer forbrydere, og hvilke effekter der er heraf, kan ikke forlade sig på en teknisk-instrumentel fornufts simple svar, men må selv være i stand til at kunne navigere kyndigt i labyrinten af mulige, mere eller mindre kvalificerede tilgange og svar. Det udelukker ikke, at en chatrobot kan levere et nyttigt input eller to, men den kan ikke levere noget udtømmende eller fyldestgørende svar, og for at kende værdien af dens input må den studerende under alle omstændigheder være i stand til selv at dissekere svarene på grundig faglig vis.

Konklusion og udblik: Fordybelsens gave

Vist kan den kunstige intelligens siges at ryste det universitet, som Jens Erik nu går på pension fra, men kun på et overfladisk plan: Det er de gældende afprøvningsformer, hvor studerende producerer opgaver og afhandlinger hjemmefra, der er i krise, fordi det bliver sværere og sværere at validere, hvem der har skrevet hvad. De teknologiske landvindinger overflødiggør ikke den klassiske faglighed, som universitetet traditionelt har værnet om.

Skal universiteterne også fremover hæge om den klassiske faglighed, bør de gentænke eksamensformerne, og dét kunne de passende gøre med afsæt i, hvordan eksaminerne kan understøtte fagligheden på bedste vis. Selv vil jeg pege på to tiltag, der kan luge ud i den værste misbrug af chatbotterne i eksamensøjemed: At der indføres mundtlige forsvar på alle hjemmeproducerede opgaver, og at mange skriftlige eksaminer afvikles som stedbundne prøver uden digitale hjælpemidler.

Jeg har i løbet af dette bidrag slået et slag for, at klassisk faglighed er værd at holde i hævd og kultivere, fordi den tjener essentielle faglige og myndiggørende funktioner, som ikke bliver irrelevante med den ny teknologiske fremmarch. Et universitet, der ønsker at reagere klogt på udfordringen fra den kunstige intelligens, bør i den henseende kontinuerligt minde sig selv om, at dets formål ikke alene er at opøve færdigheder, men også myndige og selvstændigt tænkende fagpersoner og samfundsborgere. Måske er det endda på tide at institutionalisere denne påmindelse ved at etablere et nyt filosofikum på alle universitetsfag, sådan som forhenværende uddannelses- og forskningsminister Søren Pind (V) for et par år siden ønskede. Med et sådant fag, der sigter på at stimulere de studerendes nysgerrighed, kritiske tænkning og dømmekraft, får de enkelte studier rig mulighed for fremover at beskæftige sig med historiske og aktuelle brudflader mellem faglighed og teknologi inden for deres felter (Uddannelses- og Forskningsministeriet 2018).

*Festskrift til en idéhistorisk opdrager – og opdager
Til Jens Erik Kristensen efter 40 år i universitetets tjeneste*

Når jeg slår på tromme for flid, fordybelse og gymnastiksalskaminernes genkomst, vedstår jeg gerne, at det kan klinge en kende altmodisch, men ikke at det skulle have noget sort skole over sig. Den sorte skoles selvretfærdighed, autoritetsdyrkelse og fokus på kæft, trit og retning er antitesen til den kritisk-myndiggørende, selvstændige faglighed, som jeg her har forsøgt at forsvare.

At ville pensionere noget, der rækker tilbage i tiden, alene af den grund, at det lyder gammeldags, forekommer mig mindst lige så tåbeligt som at holde fast i morbide traditioner for traditionens skyld. Faktisk tror jeg, at der er ekstra værdifuldt gods for vores samtid i klassiske dyder som flid og fordybelse. I en tilsyneladende accelererende tid, hvor alt skal gå så satans stærkt, og hvor studerende døjer med stadigt stigende stress (Katznelson et al. 2022), kunne det tænkes, at der er en eksistentiel ro og værdighed at hente i netop fliden og fordybelsens kunst.

Dybe og øjenåbnende indsigter, der former én som menneske, kræver koncentration, grundighed og stedse svedige håndflader. Her gives ingen genveje, men omvendt er glæden stor og selvilliden voksende, når det endelig lykkes én at knække et svært statistisk koncept, vriste klangfuld mening ud af en filosofisk aforisme eller få antaget sin første tekst i et magasin, som man ellers troede, man aldrig ville få adgang til. Det er denne gave, der gives i kraft af det, som Stefan Hermann et sted har kaldt anstrengelsens poesi: ”Man bliver sig selv, ved at man bliver nogen, ved at blive noget, ved at vide noget, kunne noget og ville noget” (2016, s. 104-5). Og vejen derhen går gennem flid og selvdisciplin.

Betragtet således er opfordringen til faglig flid og fordybelse ikke nogen nostalgisk længsel efter svundne tider, men en kær kilde til eksistentiel værdighed. Ved at opøve en evne til at vide og kunne noget gennem flid, frustration og fordybelse opnår den enkelte i sidste ende en større fortrolighed med sig selv og verden omkring sig. Den, der ved og mestrer noget, skal ikke opfinde sig selv på ny hver morgen. Så tillad mig her på falderebet et lille samtidsrettet udspark: Måske skulle dagens uddannelsesinstitutioner gribe til disse dyder, når de forsøger at imødegå den tilsyneladende kontinuerligt voksende trivselskrise?

Forfatterbiografi

Philip Larsen (f. 1991), cand.scient.pol., Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Til daglig underviser og forskningsmedarbejder (videnskabelig assistent) ved Afdeling for Uddannelsesvidenskab, DPU, Aarhus Universitet. Sideløbende temaunderviser i debat og demokrati på Grundtvigs Højskole og siden 2017 faglitterær kritiker tilknyttet Dagbladet Information.

Litteratur

- Brennan, Jason. 2016. *Against Democracy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Esmark, Anders. 2020. *The New Technocracy*. Bristol: Bristol University Press.
- Friedman, Jeffrey. 2019. *Power without Knowledge: A Critique of Technocracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Grierson, Jamie. 2023. 'Photographer admits prize-winning image was AI-generated', *The Guardian*, 17.04.2023.
- Hermann, Stefan. 2016. *Hvor står kampen om dannelsen?* København: Informations Forlag.
- Kant, Immanuel. 1987 [1784]. 'Besvarelse af spørgsmålet: Hvad er oplysning?', i: *Slagmark - Tidsskrift for idéhistorie* 9: 81–89.
- Katznelson, Naomi, Görlich, Anne & Pless, Mette. 2022. *Mistrivsel i lyset af tempo, præstation og psykologisering - om ny udsathed i ungdomslivet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Kristensen, Jens Erik. 1987. 'Mennesket mellem viden, magt og subjektivitet', i: *GRUS* 22/23: 145-170.
- Kristensen, Jens Erik. 2008. 'Krise, kritik og samtidsdiagnostik', i: *Dansk Sociologi* 4(19): 5-31.
- Kristensen, Jens Erik. 2017. 'Samtidsdiagnostik, videnspolitik og kritik – med særligt henblik på uddannelse og uddannelsesvidenskab', i: Ljungdalh et al. (red.) *Uddannelsesvidenskab – en kritisk introduktion*, s. 11-46. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Larsen, Philip. 2020. 'Drømmen om det upolitiske demokrati', *Dagbladet Information*, 30.05.2020.
- Larsen, Philip. 2023. 'AI afslører tomgangssprog i universitetsverdenen', *Dagbladet Information*, 25.05.2023.
- Pamuk, Zeynep. 2021. *Politics and Expertise: How to Use Science in a Democratic Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Pranshu, Verma. 2023. 'They thought loved ones were calling for help. It was an AI scam', *Washington Post*, 05.03.2023.
- Skoulding, Lucy & Stavrou, Athena. 2023. 'Student 'passes university exam' with ChatGPT bot in 20 minutes', *Independent*, 08.02.2023.

*Festskrift til en idéhistorisk opdrager – og opdager
Til Jens Erik Kristensen efter 40 år i universitetets tjeneste*

Sæverot, Herner & Kristensen, Jens Erik. 2022. 'Introduksjon: Pedagogikk under press. Hvordan kan vi motstå presset?', i: *Nordic Studies in Education* 42(1): 1–12.

Taleb, Nassim Nicholas. 2010 [2007]. *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*. New York: Random House.

Uddannelses- og Forskningsministeriet. 2018. 'Inspirationsgruppen om nyt filosofikum: Af-rapportering til uddannelses- og forskningsministeren', Uddannelses og Forskningsministeriet, juni 2018. Tilgængelig via: ufm.dk/publikationer.